

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

1. จุดประสงค์ของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
2. หนังสือเสริมประสบการณ์ระดับประถมศึกษาของกรมวิชาการ
3. หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน
 - 3.1 ความหมายและลักษณะสำคัญของหนังสือเด็กและเยาวชน
 - 3.2 ประเภทของหนังสือเด็กและเยาวชน
 - 3.3 ลักษณะของหนังสือเด็กที่ดี
 - 3.4 หนังสือประเภทบันเทิงคดี
 - 3.5 ลักษณะหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี
 - 3.6 ลักษณะภาพประกอบเรื่องประเภทบันเทิงคดี
 - 3.7 รูปแบบและความยาวของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน
 - 3.8 เนื้อหาสาระของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จุดประสงค์ของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2535, หน้า 25) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ว่า เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมืองการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหา กระบวนการแก้ปัญหาและสามารถนำประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนได้ถูกต้องในด้านสุขภาพอนามัยทางร่างกายและจิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้
5. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
7. เข้าใจหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติในขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพ
8. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและความเป็นเอกราชของชาติ เทอดทูน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ความมุ่งหวังสูงสุดที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนนั้น ในคู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้กล่าวถึงการจัดหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในระดับประถมศึกษาว่า ชีวิตเป็นสิ่งมีค่ายิ่ง และเป็นที่รักยิ่งของทุกคน ดังนั้นจึงต้องจัดหลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์พื้นฐานที่จำเป็น และสามารถเกื้อกูลให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง เข้าใจธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตนทั้งทางสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตนเอง และสรรพสิ่งที่ตนเป็นส่วนหนึ่งด้วยมีความคิด สติปัญญา ค่านิยม สามารถดำรงชีวิต แก้ปัญหา พัฒนาและปรับปรุงชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมดังกล่าวสู่จุดมุ่งหมายปลายทางอันชอบธรรม (กรมวิชาการ, 2534, หน้า 21)

หนังสือเสริมประสบการณ์ระดับประถมศึกษา ของกรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของหนังสือเสริมประสบการณ์ไว้ในเอกสารแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาแนบท้ายคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 419/2522 (อ้างใน กรมวิชาการ, 2527, หน้า 1-2) ว่าหนังสือเสริมประสบการณ์คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ แต่มิได้กำหนดให้เป็นหนังสือเรียน

มาลินี พลประการ (2527, หน้า 3) กล่าวถึง คุณสมบัติของหนังสือเสริมประสบการณ์ว่า หนังสือเสริมประสบการณ์ไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาครบถ้วนตามหลักสูตรและวิชาแต่จะมีเนื้อหาอิงหลักสูตร อาจเจาะจงเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ แต่มีเนื้อหาลึกซึ้ง กว้างขวางกว่าในหนังสือเรียน ลักษณะการเขียนหนังสือเสริมประสบการณ์จึงไม่เคร่งครัดเท่าหนังสือเรียน จะคำนึงถึงเรื่องกว้าง ๆ ต่อไปนี้

1. มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องตามหลักสูตร
2. มีเนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชา
3. มีประโยชน์ในการค้นคว้าเพิ่มเติม
4. ยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น
5. เสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ ชวนติดตาม
6. ใช้ภาษาถูกต้อง เหมาะสม
7. มีเนื้อหาไม่ขัดต่อศีลธรรม และความมั่นคงของชาติ

กระทรวงศึกษาธิการได้จำแนกประเภทของหนังสือเสริมประสบการณ์ดังนี้

ก. หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียนโดยถือว่ากิจกรรมการเรียนเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

ข. หนังสืออ่านเพิ่มเติม คือ หนังสือที่มีสาระอ้างอิงหลักสูตร สำหรับให้นักเรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมของวัยและความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสือประเภทนี้เคยเรียกว่า หนังสืออ่านประกอบ

ค. หนังสืออุเทศ คือ หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียน การเรียบเรียง หนังสือประเภทนี้เป็นเชิงวิชาการ

ง. หนังสือส่งเสริมการอ่าน คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เน้นไปในทาง ส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อาจเป็นหนังสือสารคดี นวนิยาย นิทาน ฯลฯ ที่มีลักษณะไม่ขัดต่อวัฒนธรรมประเพณีและศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติ และมีสาระประโยชน์

มาลินี ฟิลิปปิน (2527, หน้า 5-13) กล่าวถึงการจัดทำหนังสือเรียนและหนังสือ เสริมประสบการณ์ว่า มีขั้นตอนการจัดทำมากมายหลายขั้นกว่าหนังสือจะสำเร็จเป็นรูปเล่ม นับ ตั้งแต่การเริ่มต้นวางแผนการจัดทำว่า จะทำหนังสือประเภทใด วิชาใด สำหรับชั้นใด การสรรหา ผู้เหมาะสมในการเรียน การตรวจสอบต้นฉบับในด้านต่าง ๆ เช่น การเสนอเนื้อหา ท่วงทำนอง การเขียน การใช้สำนวนภาษา การใช้คำหรือศัพท์ทางวิชาการ การตรวจสอบความถูกต้องของ เนื้อหา การเตรียมต้นฉบับสำหรับส่งโรงพิมพ์ การประสานงานการจัดพิมพ์ รวมทั้งรับผิดชอบ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายด้วย ซึ่งผู้รับผิดชอบดำเนินการตามขั้นตอนทั้งหมดนี้ เรียกว่า บรรณาธิการ

คำว่า "บรรณาธิการ" นี้ตามนิยามในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2488 ให้ความหมายไว้ว่า "บุคคลซึ่งรับผิดชอบในการจัดทำ ตรวจสอบ แก้ คัดเลือก หรือควบคุมบทประพันธ์ หรือสิ่งอื่นในหนังสือพิมพ์"

คุณสมบัติของผู้เป็นบรรณาธิการหนังสือเรียนและหนังสือเสริมประสบการณ์ พอจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

1. สามารถวิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์ของหลักสูตรได้ สามารถวิเคราะห์ต้นฉบับ ได้ว่าสอดคล้องกับหลักสูตรและเหมาะสมกับผู้ใช่เพียงใด
2. เป็นผู้มีความกว้างขวาง ไม่ใช้ความรู้ลึกลับส่วนตัวเข้าไปปะปนในการพิจารณาต้นฉบับ เช่น การใช้สำนวนภาษา ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้เขียน
3. มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาถูกต้องตามหลักภาษาและทันสมัย

4. มีความสามารถในการใช้เหตุผลโน้มน้าวใจผู้เรียน ในกรณีที่ต้องจำเป็นต้องขอให้ปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับ หรือบางครั้งอาจถึงกับต้องเขียนใหม่ทั้งหมด

5. มีความรู้ในเรื่องกระบวนการพิมพ์พอสมควร สามารถติดต่อประสานงานกับฝ่ายโรงพิมพ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. มีความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายและทันเวลาที่กำหนด

7. มีความรู้ในเรื่องกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำหนังสือ

ในการวางแผนการจัดทำ บรรณาธิการจะต้องทราบว่า จะทำหนังสือประเภทใด เป็นหนังสือเรียน หรือหนังสือเสริมประสบการณ์ สำหรับนักเรียนระดับใด หนังสือหนาประมาณกี่หน้า จะพิมพ์แจกหรือจำหน่าย จำนวนเท่าใด เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มากำหนดรูปแบบของหนังสือให้สนองความต้องการของผู้ใช้ และกำหนดราคาหนังสือให้อยู่ในงบประมาณที่จะดำเนินการได้และราคาจำหน่ายเหมาะสม ไม่แพงเกินไป

รูปแบบของหนังสือในที่นี้หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นเล่มหนังสือคือ

1. ขนาดหนังสือ การที่จะพิมพ์หนังสือให้ได้ราคาประหยัด สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือขนาดหนังสือ บรรณาธิการจะต้องทราบว่าโรงพิมพ์ที่จะพิมพ์หนังสือมีแท่นพิมพ์ที่เหมาะสมกับกระดาษขนาดใด เพื่อจะได้กำหนดขนาดเล่มให้พอดีกับกระดาษที่พิมพ์โดยไม่ต้องตัดเศษทิ้ง เช่น โรงพิมพ์คุรุสภาจะใช้แท่นพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือขนาด 21 x 29.5 ซม. หรือ A4 ขนาด 14.8 x 21 ซม. หรือ A5 และขนาด 18.5 x 26 ซม. หนังสือเรียนและหนังสือเสริมประสบการณ์ของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งพิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาจึงมีความ 3 ขนาดดังกล่าว แต่การที่จะกำหนดว่าหนังสือเล่มใดจะใช้ขนาดใด เราอาจพิจารณาต่อไปถึงความเหมาะสมของผู้ใช้ตลอดจนความเหมาะสมกับลักษณะวิชด้วย

2. ความหนาของหนังสือ ประมาณจากขอบเขตเนื้อหาของวิชานั้น ๆ ซึ่งวิเคราะห์จากเนื้อหารายวิชาและจุดประสงค์ของหลักสูตร

3. ภาพประกอบ พิจารณาว่าควรเป็นภาพชนิดใด ภาพสีหรือขาวดำ ภาพถ่ายหรือภาพวาด โดยพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ลักษณะของเนื้อหาวิชา ระดับชั้น ชนิดของกระดาษที่ใช้พิมพ์ ฯลฯ ในกรณีที่หนังสือพิมพ์ด้วยกระดาษปรู๊ฟ การใช้ภาษาหลายสี อาจได้ภาพสีที่ไม่สดใสชัดเจนเท่าที่ควร อาจไม่คุ้มกับค่าพิมพ์

4. กระดาษที่ใช้พิมพ์ ควรพิจารณาใช้กระดาษที่มีคุณภาพพอสมควร เช่น กระดาษปอนด์ ซึ่งเป็นกระดาษเนื้อดีสีขาว เก็บได้นานไม่กรอบง่าย และไม่เปลี่ยนสี แต่ราคาจะสูงกว่ากระดาษปรู๊ฟซึ่งมีสีไม่ขาว เนื้อไม่เรียบ หากเก็บนานเกิน 1 ปี กระดาษจะกรอบและเป็นสีแดง ส่วนกระดาษที่มีผิวหน้าเรียบและมัน คือ กระดาษอาร์ตจะมีราคาแพง พิมพ์ภาพสีได้สวยงาม แต่ถ้ากระดาษมันมากก็จะสะท้อนแสง ไม่สะดวกในการอ่านเช่นกัน

5. การทำเล่ม สำหรับหนังสือปกอ่อนจะนิยมทำได้ 3 วิธีคือ วิธีเย็บนอกหรือเย็บกลาง ใช้สำหรับหนังสือที่หนาไม่เกิน 100 หน้า โดยการนำหนังสือที่พิมพ์เป็นปกและยังไม่ตัดแยกออกจากกัน มาวางซ้อนกัน แล้วแกะออกกลางออก วางซ้อนบนแผ่นปก แล้วจึงเย็บติดกันตรงรอยพับกลางด้วยเชือกหรือลวด

วิธีเย็บสันหรือไสสันกาว คือ การนำหนังสือที่พิมพ์เป็นยก ๆ มาวางซ้อนกัน เรียงลำดับให้ถูกต้อง แล้วเย็บติดกันด้วยเชือกหรือลวด แล้วจึงทากาวที่สันแล้วปิดปก ส่วนวิธีไสสันกาว คือ การนำหนังสือที่พิมพ์เป็นยก ๆ และซ้อนกันเรียงลำดับหน้าให้ถูกต้อง แล้วนำมาไสสันด้วยเครื่อง ซึ่งจะทากาวและปิดสันหนังสือไปในตัว ทำให้กาวซึมลงไปที่ด้านข้างของกระดาษและยึดติดกันแน่น วิธีนี้จะสามารถเปิดหนังสือแกะออกได้มากกว่าวิธีเย็บสัน

วิธีเย็บกี่ ซึ่งเป็นวิธีที่ยุ่งยากมากกว่าวิธีที่กล่าวมาข้างต้นเพราะต้องเย็บหนังสือแต่ละยกด้วยเชือก แล้วจึงนำมาวางเรียงกันตามลำดับหน้าให้ถูกต้อง แล้วอัดให้แน่นติดกันด้วยก๊อบปี้ดเพื่อให้อันหนังสือติดแน่น แล้วจึงปิดปก วิธีนี้จะได้น้ำหนักที่ประณีตสวยงาม เปิดแกะได้ตลอดหน้าเหมือนวิธีเย็บนอก แต่จะเสียเวลามากกว่าและราคาจะแพงกว่าวิธีเย็บนอก เย็บสันหรือไสสัน

นอกจากกำหนดรูปลักษณะของหนังสือแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำตารางรายละเอียดกำหนดช่วงเวลาการดำเนินงาน เพื่อติดตามให้หนังสือเสร็จตามกำหนด

หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน

หนังสือได้ชื่อว่าเป็นวัตถุปัจจัยทางวัฒนธรรมมวลชน (Mass Culture) ในรูปของวัสดุ การอ่าน (Reading Materials) ที่จารึกสัญลักษณ์ สื่อความหมายซึ่งเราเรียกว่า ภาษาเพื่อ สร้างความเข้าใจในการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ (หทัย ตันหยง, 2529, หน้า 9)

ในโลกปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าหนังสือกลายเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับชีวิตของเด็กเพราะเด็ก ๆ ได้แสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อหนังสืออย่างกระตือรือร้น เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่ต้องการเรียนรู้ เสาะแสวงหาประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อมาไขข้อข้องใจของตัวเอง และหนังสือนี้เองคือ ขุมทรัพย์ แห่งคำตอบที่กว้างไกลที่เด็กสามารถหาอ่านได้โดยไม่ต้องยากนัก ดังที่ รัญจวน อินทรกำแหง (2520, หน้า 9) กล่าวว่า หนังสือกับเด็ก กับวัยรุ่น กับผู้ใหญ่ จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา เพราะหนังสือคือสิ่งมหัศจรรย์ชิ้นเอกของโลก มหัศจรรย์เพราะทันสมัยอยู่เสมอสนองความต้องการ ได้ทุกโอกาส ทุกเวลา และทุกความปรารถนา นอกจากนี้ยังเป็นอุปกรณ์การพัฒนาค้นคว้าที่มีประสิทธิภาพ ที่สุด เป็นการลงทุนอย่างประหยัด แต่ได้ผลเกินค่าที่จะประมาณได้

หทัย ตันหยง (2529, หน้า 13) ได้แสดงความเห็นว่าหนังสือเล่มแรกของเด็กนั้น คือ ธรรมชาติแวดล้อมตัวเด็กนั่นเอง และธรรมชาติล้อมรอบตัวเด็กนั้น ภายหลังถูกประดิษฐ์เป็นโลก จำลองมาให้เด็กอ่าน เด็กจะชื่นชมกับธรรมชาติแวดล้อมซึ่งสวยงาม มีดวงอาทิตย์ แสงแดด ต้นไม้ ดอกไม้ ผีเสื้อแสนสวย สัตว์เล็กใหญ่ โดยเฉพาะสัตว์กับต้นไม้ที่นั้นดูประหนึ่งว่า เด็กจะพูด ด้วยได้ที่เดียว เมื่อธรรมชาติแวดล้อมถูกย่อจำลองมาเป็นหนังสือ เด็กก็แสดงความชื่นชมต่อภาพ สวย ๆ ในหนังสือเช่นเดียวกับเด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติจริง ๆ เช่นกัน

ความหมายและลักษณะสำคัญของหนังสือเด็กและเยาวชน

วินัย รอดจ่าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 8) ให้ความหมายว่าหนังสือสำหรับเด็ก คือ หนังสือที่เขียนให้เด็กและเยาวชนอ่านโดยเฉพาะ หรืออาจให้ ผู้ใหญ่อ่านให้ฟังก็ได้ถ้าเด็กยังเล็ก โดยมุ่งที่จะให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน ใคร่รู้เข้าไปสู่ นิสัยรักการอ่านต่อไป

หทัย ตันหยง (2529, หน้า 12) กล่าวถึงความหมายของหนังสือเด็กในทศวรรษของศึกษาศาสตร์ คือ วัสดุการอ่านอันเป็นปัจจัยในการพัฒนาชีวิตเด็ก ทั้งด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้เกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น หนังสือสำหรับเด็กย่อมมีบทบาทในชีวิตของเด็กทุกเพศทุกวัย ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมทักษะ เสริมประสบการณ์เสริมความสนใจ และให้ความบันเทิงใจแก่เด็กเป็นสำคัญ

ฉุน ประภาวิวัฒน์ (อ้างใน หทัย ตันหยง, 2529, หน้า 12) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อให้เด็กอ่านโดยเฉพาะนั้น นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมอย่างใหม่อีกประเภทหนึ่ง หนังสือเด็กที่แต่งดีมีภาพประกอบที่บรรเจิดเจิดฉฉาน ปลูกเร้าความรู้สึกความสนใจได้มากจึงมีค่ายอดยิ่งเพราะว่าเด็ก ๆ จะหันมาอ่าน มาหาความรู้กันอย่างเป็นที่น่ายินดี และอีกอย่างหนึ่งหนังสือแต่งดี ๆ ที่เด็กพอใจนั้น หากจะมีอายุยืนยาว เพียงชั่วอายุคนชนรุ่นเดียวไม่ แต่หากจะยังยาวนานสืบออกไปในอายุคนชนรุ่นต่อไปอีกด้วย

นอกจากนี้ หทัย ตันหยง (2529, หน้า 12-13) ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำกล่าวของมาโนราม จาฟา ผู้เชี่ยวชาญกองทุนหนังสือสำหรับเด็กแห่งอินเดีย และเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับหนังสือเด็กขององค์การศึกษาและวิทยาศาสตร์แห่งสหประชาชาติ ที่ว่า "All Children's Books are look and listen and learn and enjoy" ว่า คำกล่าวของมาโนราม จาฟาเป็นที่น่าสนใจที่ว่า หนังสือสำหรับเด็กมิได้เป็นเพียงวัสดุการอ่านอย่างเดียว แต่หนังสือยังมีสภาพคล้ายของเล่นหรือเพื่อนแก่เด็กอีกด้วย เพราะเด็กได้เกี่ยวข้องกับสัมผัสหนังสือด้วยความบันเทิงใจ หนังสือมีภาพสวย ๆ แปลก ๆ ให้ดูอย่างเพลิดเพลิน เด็กได้รู้เรื่องราว และฟังเสียงเสียง แสดงความรู้สึกจากเนื้อเรื่องที่ผู้ใหญ่อ่านให้ฟัง เด็กที่ยังเล็ก ๆ อ่านหนังสือไม่ออก เด็กก็ดูภาพที่ประกอบต่อเนื่องเป็นเรื่องราวรู้เรื่องดีโดยตลอด หนังสือสำหรับเด็กจึงมีคุณลักษณะกว้างขวางลึกซึ้งกว่าหนังสือสำหรับผู้ใหญ่โดยทั่วไปเป็นอย่างมาก

วินัย รอดจำย (อ้างใน พรจันท์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 8) ได้สรุปลักษณะเด่นของหนังสือสำหรับเด็กไว้ดังนี้

1. มุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลัก ความรู้เป็นส่วนเสริมประกอบ เนื่องจากวัยเด็กเป็นวัยที่ชอบสนุกสนาน ร่าเริง เนื้อหาที่จะบรรจุลงไปควรเป็นเรื่องที่สนุกสนานชวนติดตามเป็นแก่นของเรื่อง สำหรับความรู้ผู้เขียนเพียงสอดแทรกแต่อย่าให้มากนัก จะทำให้เด็กเบื่อหน่ายต่อการอ่านได้

2. เนื้อเรื่องควรสอดคล้องกับวัย และจิตวิทยาความต้องการของเด็ก เช่น เด็กอายุ 6-8 ปี ชอบอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับนิทาน ตำนาน เทพนิยาย คำกลอนง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน หรือเด็กวัย 11 ปี เด็กผู้ชายชอบอ่านเรื่องลึกลับ ผจญภัย เด็กผู้หญิงชอบอ่านเรื่องชีวิตในบ้าน สัตว์เลี้ยง ถ้าเป็นนวนิยายก็เป็นเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ

3. เป็นหนังสือที่เด็กสามารถตัดสินใจซื้อด้วยตนเองได้ด้วยความพอใจ หนังสือนี้จะต้องมีจุดเด่นในด้านรูปเล่ม ภาพประกอบ เนื้อหา เรื่อง และเมื่อเด็กหยิบขึ้นมาพิจารณาแล้วสามารถตัดสินใจด้วยตนเองที่จะซื้อหนังสือได้

4. เป็นหนังสือที่เด็กทั่วไปยอมรับ ซึ่งหนังสือในลักษณะนี้ เด็ก ๆ จะกล่าวถึงเสมอหรือจำนวนความถี่ของการใช้หนังสือเล่มนี้ จากการที่เด็กขอยืมจากห้องสมุดไปอ่านที่บ้าน หรือสภาพของหนังสือที่เหลือร่องรอยของการเปิดอ่าน ดูจนชำรุดทรุดโทรมก่อนกาลเวลา เป็นต้น

วิธียะ สิริสิงห์ (2524, หน้า 14) กล่าวถึงลักษณะของหนังสือที่เด็กชอบ คือ หนังสือที่เด็กนึกฝันอย่างสดใสต่อจากเรื่องที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนั้นได้ เด็กเล็กมักชอบเรื่องกิน เรื่องบันเทิง ชอบดูภาพ เด็ก ๆ จะอ่านเรื่องจากภาพ ชื่อเรื่องชอบชื่อประเภทสัตว์และมีคำที่แสดงความรัก น่าเอ็นดู เก๋กาจ วิเศษ ควบคู่ด้วย เด็กชอบคำที่ตั้งชื่อมีลักษณะแก่กว่าเด็กและใหญ่กว่าตน เด็กชอบภาพที่มีสีสันสดใส ดูง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นภาพใหญ่ ๆ เนื้อเรื่องเป็นภาษาง่าย ๆ สั้น ๆ และมีลักษณะบันเทิงใจ สนุกตื่นเต้น สิ่งที่เราใจเบื้องต้นก็คือ ปก และ รูปเล่ม เด็กส่วนใหญ่ชอบปกแข็ง หน้าปกมีรูปสีสันสะดุดตา ขนาดหนังสือไม่ใหญ่จนเกินไป

ประเภทของหนังสือเด็กและเยาวชน

นักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของหนังสือสำหรับเด็กไว้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น แบ่งโดยยี่ห้อผู้เขียนเป็นหลัก แบ่งโดยยี่ห้อรูปแบบของหนังสือเป็นหลักหรือแบ่งโดยยี่ห้อผู้ขายของเด็กเป็นหลัก

ประภาศรี สีหอำไพ (2531, หน้า 108) แบ่งวรรณกรรมสำหรับเด็กเป็น 3 ลักษณะคือ

1. บทกล่อมเด็ก กาเหว่าเอ๋ย วัดเอ๋ยวัดโบสถ์ ฯลฯ
2. นิทานชาวบ้าน (Folk Tales) มีรูปแบบดังนี้
 - 2.1 นิทานปรัมปรา (Fairy Tales) เช่น ปลาบู่ทอง นางสิบสอง โสนน้อย
 - 2.2 นิทานท้องถิ่น (Legend) เช่น ท้าวแสนปม ดาวลูกไก่ ตาม่องล่าย ฯลฯ
 - 2.3 เทพปกรณัม (Myth) เช่น เมษขลา-รามสูร ฯลฯ
 - 2.4 นิทานมีรู้อจบ (Cumulative Tales or Fables) เช่น ขยายกะตาหรือ

เรือนงาม

พวคนิทานอีสบ

- 2.5 นิทานตลก (Jest) เช่น หัวล้านนอกครู ศรีธัญไชย

3. วรรณกรรมปัจจุบัน เช่น ชัยพฤกษ์ ด้อย-ตุน นวนิยายภาพของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ

วินัย รอดจ่าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 9) ได้แบ่งหนังสือสำหรับเด็กออกเป็น 3 ประเภท โดยยึดหน้าที่ของหนังสือเป็นหลัก ได้แก่ บันเทิงคดี สารคดี และร้อยกรอง โดยแบ่งรายละเอียดปลีกย่อยออกไปดังนี้

หนังสือบันเทิงคดี คือ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่เด็ก เขียนได้ทั้งแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง แบ่งออกได้ดังนี้

1. นิยาย
2. นวนิยาย
3. เรื่องสั้น
4. เรื่องแปล
5. การ์ตูน

หนังสือสารคดี คือ หนังสือที่ให้ความรู้แก่เด็ก แบ่งออกได้ดังนี้

1. สารคดีทั่วไป
2. สารคดีชีวประวัติ
3. สารคดีท่องเที่ยว

หนังสือร้อยกรอง คือ หนังสือประเภทบันเทิงคดีอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแบ่งออกได้ดังนี้

1. ร้อยกรองสำหรับเด็ก แบ่งออกได้
 - 1.1 เพลงกล่อมเด็ก
 - 1.2 เพลงปลอบเด็ก
2. ร้อยกรองสำหรับเด็กเร่ร่อน แบ่งออกได้
 - 2.1 เพลงประกอบการเล่นของเด็ก
 - 2.2 ปริศนาคำทาย
 - 2.3 บทกลอนสอนใจวัยรุ่น

ลักษณะของหนังสือเด็กที่ดี

รัฐจวน อินทรกำแหง (2520, หน้า 100) และ ชุตินาถ สัจจามันท์ (2529, หน้า 75-76) กล่าวถึงวรรณกรรมที่ดีสำหรับเด็กหมายถึง วรรณกรรมหรือหนังสือที่เด็กอ่านได้ด้วยความเพลิดเพลินสนุกสนาน โดยไม่มีการบังคับให้อ่านเพราะมีเนื้อหาสาระที่ตรงกับความสนใจ มีรูปแบบที่สวยงามสะดุดตา และการจัดหนังสืออย่างเชิญชวนให้หยิบอ่าน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือให้ความบันเทิง หรือให้ความรู้แก่เด็กก็ตาม

ตามความคิดเห็นของ (รัฐจวน อินทรกำแหง, 2520, หน้า 101-120) เกี่ยวกับวรรณกรรมที่ดีสำหรับเด็ก สรุปได้ดังนี้

1. ตรงกับความสนใจของเด็ก

ความสนใจของเด็กในที่นี้หมายถึงความสนใจที่เด็กมีอยู่ตามธรรมชาติอันเดียวกับความชอบ ความต้องการ และรสนิยม ซึ่งอาจจำแนกแยกย่อยออกไปได้คือ

- 1.1 เป็นหนังสืออ่านสนุก คือ ให้ความเพลิดเพลินอารมณ์

1.2 ส่งเสริมจินตนาการ เด็กเป็นวัยที่มีจินตนาการและชอบสร้างจินตนาการให้ออกมาเป็นรูปร่างอยู่แล้ว ถ้าหนังสือเรื่องใดช่วยส่งเสริมหรือให้โอกาสให้เด็กได้ร่วมสร้างจินตนาการของตนไปพร้อม ๆ กันด้วย ก็จะยิ่งเป็นที่พอใจมากขึ้น

1.3 ส่งเสริมให้เกิดความมั่นใจ เช่น เป็นเรื่องที่กล่าวถึงความสำเร็จของตัวละคร หรือตัวบุคคลในเรื่อง ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านพลอยเกิดความภาคภูมิใจร่วมไปด้วย

1.4 สนองอารมณ์ที่ปรารถนา หมายความว่า อารมณ์ที่เกิดขึ้นตามความต้องการตามธรรมชาติ เช่น อยากเป็นผู้มีความสำเร็จ อยากเป็นคนเก่ง อยากได้รับความรัก เป็นต้น หนังสือที่มีเนื้อเรื่องสนองอารมณ์ต่าง ๆ ตามที่เด็กปรารถนา แต่สนองแล้วให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ โดยแฝงข้อคิดหรือคติเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้โดยไม่ให้รู้ตัว และเด็กจะจับข้อคิดหรือคตินั้นได้หรือไม่ ผู้เขียนก็ไม่ควรกังวลมากเกินไป เพราะถ้าพยายาม "เน้น" มากเกินไปจนเด็กจับได้ เห็นชัดเจน เด็กอาจเกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ ไม่อยากจะยอมรับข้อคิดหรือคติที่เด็กคิดว่าผู้เขียนพยายาม "ยัดเยียด" หรือพยายาม "สั่งสอน"

1.5 ส่งเสริมความรู้ เมื่อพ้นวัยทารก เด็กย่อมเกิดความอยากรู้อยากเห็นทวีมากขึ้นตามวัยและสิ่งแวดล้อม หนังสือแนะนำการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติศึกษาอย่างง่าย หนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมอย่างไม่ซับซ้อน หนังสือที่ช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพ กล่อมเกลาจิตใจให้ประณีตเหล่านี้ เป็นวรรณกรรมที่ดี และจำเป็นสำหรับเด็กทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ณ ชายหาดสะอาดทราย เรียบเรียงโดย ดร.พาสี เชี่ยววานิช และ หม่อมตฤณี บริพัตร โลกของหนูแหวน ของ ศรารักษ์ สิ่งมีชีวิตในทะเลของ สิริจันทร์ ช่างโชติ หนังสือเรื่องยามว่าง ของชัยพฤกษ์ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักคิด ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ และผ่านไปด้วยความเพลิดเพลิน

2.เค้าโครงเรื่อง

เค้าโครงเรื่องของหนังสือเด็กที่ดี ต้องไม่ซับซ้อน มีแนวคิด (Theme) ที่เด่นชัด ซึ่งเด็กจะสามารถจับได้โดยง่าย เรื่องสั้นไม่ยาวเป็นเยื่อ ตัวละครควรอยู่ในวัยใกล้เคียงกับผู้อ่าน

3. สำนวนภาษา

สำนวนภาษาที่ใช้ ควรเป็นภาษาที่ง่าย ชัดเจน เป็นคำธรรมดาที่เด็กจะสามารถเข้าใจได้ทันที โดยไม่ต้องคิดหาคำแปล เด็กพอใจที่จะติดตามเรื่องด้วยภาพมากกว่าด้วยตัวหนังสือ ฉะนั้นแต่ละหน้าของหนังสือควรใช้คำบรรยายเพียงเท่าที่จำเป็นจริง ๆ บางเรื่องอาจบรรยายด้วยภาพทั้งเล่มก็ได้โดยเด็กจะได้ใช้จินตนาการของตนผสมความคิดสนุกไปกับเรื่องด้วย

4. ภาพ

กล่าวได้ว่า ภาพเป็นหัวใจของหนังสือสำหรับเด็กที่เดียว เพราะเด็กยังชอบความเพลิคเพลิน ความสนุก ชอบอ่านหนังสือด้วยภาพมากกว่าด้วยตัวหนังสือ ภาพที่งาม มีชีวิตจะเชิญชวนให้เด็กสนใจหยิบหนังสือมาดูและอ่าน ฉะนั้นหนังสือหรือวรรณกรรมที่ดีสำหรับเด็กไม่ควรขาดภาพประกอบเลยเป็นอันขาด

ภาพประกอบนั้นจะเป็นลักษณะใดก็ได้ คือ จะเป็นภาพวาด ภาพลายเส้น ภาพถ่าย ภาพสเก็ตซ์ก็ได้ แต่คุณสมบัติสำคัญนั้นต้องเป็นภาพที่มีความรู้สึก มีชีวิต มีความเคลื่อนไหว สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และอธิบายเรื่องได้

ภาพนั้นจะเป็นภาพสีหรือภาพขาวดำก็ได้ ถ้าเป็นภาพสี การให้สีนั้นควรมีศิลปะที่จะส่งเสริมให้ภาพนั้นมีชีวิตยิ่งขึ้น

5. รูปเล่ม

ในด้านรูปเล่มหนังสือ มีสิ่งที่ควรพิจารณาคือ

5.1 ขนาด เราไม่สามารถจะกำหนดขนาดหนังสือเด็กให้เป็นการตายตัวได้เพราะเด็กชอบเปลี่ยนความสนใจอยู่เสมอ ไม่ชอบสิ่งที่ซ้ำซากจำเจ อาจจะมีตั้งแต่ขนาดเล็ก 4 x 2.5 นิ้ว หรือขนาดใหญ่ 12.5 x 9 นิ้ว นอกจากนั้นรูปเล่มอาจจะเป็นไปในลักษณะแนวนอนบ้าง แนวตั้งบ้าง ความยาวก็อาจตั้งแต่ 20 แผ่นขึ้นไปจนถึง 40-50 แผ่นก็ได้ ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่เนื้อเรื่องและแล้วแต่วัยของผู้อ่านที่ผู้เขียนตั้งใจเขียนให้ ถ้ากล่าวอย่างง่าย ๆ หนังสือไม่ควรใหญ่หรือหนักจนเกินกำลังของผู้อ่าน ให้อยู่ในขนาดที่ผู้อ่านจะยก หยิบ หรือเปิดอ่านได้อย่างสบาย

5.2 การจัดหนังสือ ควรมีความประณีตตั้งแต่ปกของหนังสือ ภาพที่หน้าปกควรสอดคล้องกับเรื่อง เพื่อเรียกความสนใจแก่ผู้อ่านและเป็นการนำทางผู้อ่านไปสู่เนื้อเรื่อง นอกจากนี้ควรจัดทำภาพปกนั้นด้วยความประณีตบรรจง เพื่อสร้างรสนิยมและความเข้าใจในความงามแห่งศิลปะให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านด้วย

การจัดหน้าในหนังสือ หนังสือสำหรับเด็กนั้น ผู้จัดพิมพ์ควรใจกว้างและอย่าประหยัดจนเกินไป ควร ถ้าหากประหยัดหน้ากระดาษจนเกินไปก็จะเป็นเสมือนการประหยัดการอ่านของเด็กไปโดยไม่เจตนา การทิ้งหน้าให้ว่างไว้ก่อนขึ้นเรื่อง จะเป็นการปล่อยสมองของเด็กให้ว่างก่อนที่จะรับรู้เรื่องหรือทำความเข้าใจกับเรื่อง การทิ้งหน้ากระดาษแต่ละหน้าในหนังสือให้ว่างมาก ๆ อาจจะทิ้งหน้าบ้างก่อนหน้าบ้าง เป็นสิ่งควรทำ เพราะจะช่วยทำให้เด็กสามารถทำความเข้าใจและติดตามเรื่องได้รวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะเด็กเล็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2

การเว้นเนื้อที่ด้านริมของหนังสือ ทั้งด้านในและด้านนอกให้ว่างไว้มากเป็นสิ่งที่สมควรทำ เพราะจะช่วยทำให้เด็กอ่านหนังสือด้วยความสบายตายิ่งขึ้น

ตัวหนังสือที่นิยมกันว่า ถ้าเด็กเล็กเท่าไร ตัวหนังสือก็ควรโตขึ้นเพื่อให้ได้สัดส่วนกับกำลังสายตาของเด็ก และควรพิมพ์ด้วยตัวที่อ่านได้ง่าย ชัดเจน

กระดาษที่ใช้พิมพ์หนังสือเด็กควรเป็นกระดาษดี เพื่อให้ทั้งภาพและตัวหนังสือชัดเจน แจ่มแจ้ง

การเย็บเล่ม ทนทาน แข็งแรง เพราะเด็กยังไม่รู้จักการหยิบหนังสือด้วยความทะนุถนอมเบามือ แม้ผู้ใหญ่จะได้พยายามแนะนำในเรื่องนี้อยู่แล้วก็ตาม

การตรวจรูป ควรให้ถูกต้อง อย่าให้มีผิดได้ เพราะวัยเยาว์เป็นวัยที่กำลังจดจำ และถ้าจดจำสิ่งที่ผิดแล้วจะแก้ยากที่สุด

ประภาศรี สีหอำไพ (2531, หน้า 108) ได้ให้หลักในการพิจารณาเลือกหนังสือวรรณกรรมของเด็ก ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. ตรงความสนใจตามธรรมชาติของเด็ก สนุก ส่งเสริมจินตนาการให้เกิดความมั่นใจ สนองอารมณ์ปรารถนา ให้มีความรู้ มีเนื้อหาสาระได้แก่นสาร
2. คำโครมมีแนวคิดเด่น ไม่ซับซ้อน ง่าย สั้น
3. สำนวนภาษา ชัดเจน ชอบบทสนทนา
4. รูปเล่มไม่ใหญ่เกินไป จัดหน้าประณีต มีช่องว่าง ตัวหนังสือใหญ่ ปรังดา

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะหนังสือสำหรับเด็กที่ศึกษาก่อนหน้านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ วินัย รอดจ่าย ที่ว่าลักษณะของหนังสือเด็กที่ดี คือ หนังสือที่เด็กอ่านแล้วสนุกสนาน เพลิน มีเนื้อหา สาระตรงกับใจที่เด็กอยากจะอ่าน มีรูปเล่ม สีสันสวยงามสะดุดตา ชวนให้หยิบขึ้นมาดู มาอ่าน โดยไม่ต้องบังคับ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือที่ให้ความรู้หรือนันทนาการก็ตาม ลักษณะที่ดีนั้นแบ่งออกได้ 3 ประการ คือ (พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 9)

1. ด้านเทคนิคการพิมพ์และการจัดรูปเล่ม การจัดพิมพ์ภาพและตัวอักษรนั้นต้องชัดเจน ปกติต้องสวยงาม ดึงดูดความสนใจเด็ก ขนาดรูปเล่มเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก คุณภาพของกระดาษต้องดี ขนาดตัวอักษรเหมาะสมกับวัยของเด็ก การจัดหน้าหนังสือดูโปร่งตา ภาพกับตัวอักษรไม่ทับกัน และชื่อเรื่องดึงดูดความสนใจของเด็ก

2. ด้านเนื้อหา เนื้อหาน่าสนใจ มีความสนุกสนาน ความยากง่ายเหมาะสมกับวัย เนื้อหาอย่างถูกต้อง การดำเนินเรื่องควรเข้าใจชวนให้ติดตาม เนื้อหาของเรื่องในแง่ของความสัมพันธ์จะต้องเหมาะสมกับวัยของเด็กเป็นอย่างมาก ไม่ยากเกินไปหรือสั้นเกินไปในเด็กแต่ละวัย ประโยชน์และแง่คิดหลังจากการอ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว เด็กจะได้รับประโยชน์จากการอ่านไปแล้วอย่างไรบ้าง และสำนวนภาษาจะต้องเหมาะสมกับวัยของเด็กเป็นอย่างยิ่ง

3. ด้านภาพประกอบ ปกติแล้วหนังสือสำหรับเด็กจะมีภาพประกอบเกือบทุกหน้า ไม่ว่าจะเป็นบันทึกเหตุการณ์ สารคดี หรือร้อยกรอง ภาพประกอบนั้นจะต้องมีสีสันสวยงาม วาดอย่างประณีต สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง ภาพต้องถูกต้อง ขนาดภาพเหมาะกับขนาดของรูปเล่ม และน่าสนใจ

หนังสือประเภทบันเทิงคดี

หนังสือบันเทิงคดีนั้น วินัย รอดจ่าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 10-14) ได้กล่าวถึงประเภทของหนังสือโดยแบ่งเป็นระดับตามเกณฑ์อายุ ลักษณะหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี รูปแบบและความยาวของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน ตลอดจนเนื้อหาสาระของหนังสือไว้ดังนี้

ประเภทของหนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชนแบ่งตามเกณฑ์อายุ

1. หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี สำหรับเด็กอายุ 3-5 ขวบ

เด็กวัยนี้ถือเป็นวัยสำคัญอันยิ่งยวดในการปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน โดยธรรมชาติเด็กวัย 3-5 ขวบ มักชอบฟังเรื่องเล่าประเภทนิทานต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์จินตนาการให้กว้างไกล การเล่านิทานก่อนนอนเป็นสิ่งโปรดปรานของเด็กในวัยนี้เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงควรที่จะฉวยโอกาสอันดีนี้สอดแทรกนิสัยรักการอ่าน และรักหนังสือให้แก่เด็กไปพร้อมกัน นั่นคือ การแสดงให้เด็ก ๆ รู้ว่าเรื่องราวที่เล่าให้ฟังนั้น แท้ที่จริงมีอยู่ในหนังสือนั่นเอง เมื่อเด็กรู้ว่าหนังสือมีสิ่งที่ตนรัก เด็กก็จะรักหนังสือไปด้วย

นอกจากหนังสือสำหรับเด็กเล็กประเภทนี้จะ เป็นหนังสือที่มีภาพสวยงาม มีเรื่องราวสั้น มีคำพูดที่เข้าใจง่าย สนุกสนานและเสริมจินตนาการแล้ว การสร้างหนังสือในรูปลักษณะต่าง ๆ ที่เพิ่มความสนุกสนาน น่าจับต้อง ยังเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้เด็กเกิดความรักและผูกพันกับหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

ในต่างประเทศมีการสร้างสรรค์รูปแบบของหนังสือในลักษณะต่าง ๆ มากมาย เช่น หนังสือแบบป๊อปอัพ หนังสือผ้า หนังสือพลาสติก และหนังสือมีเสียง หนังสือเหล่านี้ล้วนสร้างความฉงนสนเท่ห์และสนใจให้แก่เด็ก ๆ เป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าจะยังไม่สามารถอ่านหนังสือได้ แต่ภาพที่พบเห็น เสียงที่ได้ยินหรือสิ่งที่ได้เล่นอยู่กับหนังสือเหล่านั้น ก็สามารถสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน และสนใจให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

หนังสือที่เหมาะสมสำหรับเด็กในวัยนี้ได้แก่ นิทาน ซึ่งมีเนื้อหาเรื่องราวไม่ซับซ้อน เด็กสามารถเข้าใจได้ง่าย รวมไปถึงรับรู้สิ่งที่ต้องการบอกเล่าได้ถ้ามีการสอน สิ่งที่สอนนั้นก็ไม่ใช่ซึ่งจนเกินไป อาจจะมีบทสรุปถึงสิ่งที่ต้องการบอกเอาไว้ในตอนท้ายในรูปแบบของนิทานสุภาษิตหรือนิทานชาดก

2. หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี สำหรับเด็กอายุ 6-8 ขวบ

การแบ่งหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนตามเกณฑ์อายุนี้ เรายึดถือความสอดคล้องและความถูกต้องตามหลักจิตวิทยาเป็นสำคัญ ดังนั้นสิ่งที่ เป็นเครื่องกำหนดว่าเด็กในวัยใดสมควร

อ่านหนังสือประเภทไหนอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับความต้องการตามธรรมชาติของเด็กในแต่ละวัยนั่นเอง เช่น เด็กในวัย 6-8 ขวบ ตามหลักทางจิตวิทยาแล้ว เรานับได้ว่าเป็นวัยทองของการสร้างสรรค์ ความคิดจินตนาการกว้างไกลอย่างไม่มีขอบเขต โลกของเด็กวัยนี้จึงเป็นโลกที่มีอิสระและกว้างใหญ่ไพศาลมาก

การเสริมความคิดและจินตนาการของเด็กให้บรรเจิดมากยิ่งขึ้น จะช่วยให้เด็ก ขยายแหวดวงในความคิดได้มาก ความสนใจตามธรรมชาติของเด็กวัยนี้จึงพุ่งไปที่เรื่องราวซึ่งไม่ได้ พบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน อาจเกี่ยวพันไปถึงเทพนิยาย ตำนาน ลึกลับ มหัศจรรย์ มีการผจญภัย บ้างให้ตื่นเต้นและชวนติดตาม

ถึงแม้จะสามารถอ่านหนังสือได้แล้ว แต่ก็ยังมีจิตในการอ่านจำกัด ค่ายาก ๆ ยังเป็น ปัญหาในการอ่านของเด็กวัยนี้ไม่น้อย เพราะฉะนั้นถ้อยคำสำนวนที่จะนำมาใช้ในการเขียนหนังสือ สำหรับเด็กวัยนี้จึงต้องขบคิดและเลือกเฟ้นให้เหมาะสม เช่น ไม่ควรมีตัวสะกดมากเกินไป หรือ มีความหมายลึกซึ้งเกินความเข้าใจของเด็กเอง

การปลูกฝังนิสัยรักการอ่านด้วยการอ่านให้เด็กฟังตลอดเวลาไม่ใช่การปลูกฝังที่ถูกต้อง เพราะเด็กจะไม่ได้รับรสชาติของการอ่านด้วยตนเอง หากแต่มีผู้แปลและถ่ายทอดให้อีกครั้งหนึ่ง จึงไม่นิยมทำมากนัก

เป้าหมายของเรื่องสำหรับเด็กวัยนี้ไม่ควรยุ่งยากซับซ้อนเกินกว่า 1 หรือ 2 ประเด็น และแต่ละประเด็นก็ควรเน้นให้เห็นอย่างชัดเจน โดยวางไว้ในจุดสะเทือนอารมณ์ของเรื่อง ซึ่งเป็น ส่วนที่น่าสนใจที่สุด เช่น ตอนจบเรื่อง หรือตอนที่ตื่นเต้นน่าติดตาม

หนังสือที่เป็นส่วนสร้างเสริมความรู้ใหม่ ๆ ให้แก่ชีวิตก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ควรให้แก่เด็ก ในวัยนี้เพราะเป็นวัยที่ต้องการเรียนรู้โลกและชีวิตอีกมากมายหลายอย่าง เช่น เรื่องราวของสิ่งที่จะทำให้เกิดอันตรายต่าง ๆ หรือเรื่องราวในทางวิทยาศาสตร์ การป้องกันโรค ขนบธรรมเนียม และจริยธรรม

แต่มีสิ่งที่จะต้องจดจำอย่างยิ่งอยู่อย่างหนึ่งก็คือ การชักชวนคำสอนเหล่านั้นเอาไว้ อย่างแนบเนียนและไม่ให้มีความรู้สึกว่าเป็นหนังสือที่เด็กอ่านอยู่คือ ตำราทางศีลธรรมหรือจริยธรรม หากแต่เป็นเรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้น น่าติดตาม โดยเด็กได้รับรสและเป้าหมายที่ต้องการถ่ายทอดโดยไม่รู้ตัว

การตั้งหน้าตั้งตาอบรมสั่งสอนตั้งแต่บรรพตแรกจนบรรพตสุดท้ายไม่ใช่เรื่องที่สมควรทำในหนังสือสำหรับเด็ก เพราะกลไกในการรับรู้และแปลความหมายของเด็กยังไม่ลึกซึ้ง ซับซ้อนเท่าผู้ใหญ่ การทำเช่นนั้นกลับเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กเบื่อหน่ายการอ่านไปในที่สุด

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนที่ดีมีใช้หนังสือที่เต็มไปด้วยคำสอนและกฎข้อบังคับอันดีเยี่ยมทั้งทางศีลธรรมและจริยธรรมทั้งหมด หากแต่เพียง 1 ประเด็นก็นับว่าดีแล้ว

3. หนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี สำหรับเด็กอายุ 9-11 ปี

เด็กวัยนี้เราอาจเรียกได้ว่าเด็กก่อนวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดอีกวัยหนึ่งที่จำเป็นต้องเข้าใจความเจริญเติบโตและการของร่างกายและจิตใจอย่างดียิ่งด้วย

จากเวลาเกือบ 10 ปีที่ผ่านมาได้เพิ่มประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมแก่เด็กให้รับรู้ถึงเหตุผลและความเป็นจริงมากขึ้น โลกอุดมคติเริ่มก่อตัวขึ้นในจิตใจเด็กวัยนี้แล้ว และบางคนก็อาจจะยึดถือโลกอุดมคติที่ได้รับรู้เป็นโลกประจำของตนเลยทีเดียว

กฎเกณฑ์และกติกาในสังคมในชีวิตและในความเป็นอยู่เข้ามามีอิทธิพลต่อการคิดและดำรงชีวิตอยู่ของเด็กมากกว่าวัย 6-8 ปี กล่าวได้ง่าย ๆ ว่าเด็กกำลังเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่จึงทำให้มีการดูซับสภาพความเป็นจริงของโลกเอาไว้ค่อนข้างมาก

ความสนใจของเด็กวัยนี้จึงพุ่งประเด็นไปที่เรื่องราวของเหตุผล แม้จะเป็นสิ่งลึกลับมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นก็ต้องอยู่ภายใต้กฎของเหตุและผลหรือความเป็นจริง เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่เด็กวัยนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ ยิ่งเป็นเรื่องราวที่ตื่นเต้นระทึกใจระคนกับเหตุผลที่ชวนฉงนสนพ้ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นสิ่งที่เด็กให้ความสนใจมากขึ้น

การรู้จักสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในแง่ความถูกต้องมีหลักเกณฑ์และเหตุผลจะเป็นเรื่องราวที่เด็กให้ความสนใจเป็นพิเศษ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดที่ดีด้วย เรื่องในแบบบันเทิงคดีที่มีตัวอักษรภาพ ๆ ไม่เป็นที่สนใจของเด็กวัยนี้เท่าใดนัก เมื่อเปรียบกับเรื่องที่มีการแสดงเรื่องราวด้วยภาพแล้ว เด็กจะสนใจเรื่องราวของภาพมากกว่า ดังนั้นเด็กในวัยนี้จึงชอบอ่านหนังสือในลักษณะการ์ตูนช่องที่มีคำบรรยายน้อย ๆ แต่บอกเล่าเรื่องราวเอาไว้ด้วยภาพเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้เด็กอ่านเรื่องที่มีบทบรรยายน้อย มีคำพูดของตัวละคร มากรวมทั้งมีฉากและการเดินเรื่องที่รวดเร็วก็สามารถผูกใจเด็กให้อ่านหนังสือที่มีภาพประกอบไม่ มากนักได้เช่นกัน

ด้วยเหตุที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายจากสภาพของเด็กเป็นผู้ใหญ่ ทำให้ เด็กหญิงและเด็กชายในวัยนี้มีพฤติกรรมแตกต่างกันไปด้วยในขณะที่เด็กผู้ชายให้ความสนใจในเรื่อง ราวของวิทยาศาสตร์ โลกแวดล้อมและความเป็นจริง แต่เด็กผู้หญิงกลับให้ความสนใจต่อเรื่องราว ของชีวิตภายในครอบครัว การเรียนรู้ถึงการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน และอาจจะเริ่มสนใจเรื่อง ของความรักและเพศตรงข้าม

หนังสือประเภทบันเทิงคดีของเด็กหญิงและเด็กชายวัย 9-11 ขวบ จึงต้องแบ่งแยก ออกตามความเหมาะสมตามวัยและพฤติกรรมของเด็กด้วย

ลักษณะหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดี

วินัย รอดจ้าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 10-14) กล่าวถึง หนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชนทุกชนิดและทุกระดับอายุ มีสิ่งที่แสดง บุคลิกลักษณะ เจาะดังนี้

1. มีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการอ่าน นั่นคือ รูปแบบของเรื่องต้องไม่เป็นไปใน ทางวิชาการทั้งด้านสำนวนโวหารและการดำเนินเรื่องราว แม้ว่าจุดมุ่งหมายของเรื่องจะพุ่ง ประเด็นไปในเรื่องของวิชาการก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจพิจารณาในด้านของสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้แก่

- 1.1 มีโครงเรื่องที่ตื่นเต้น สนุกสนาน น่าสนใจ
- 1.2 มีตัวละครดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องที่วางไว้
- 1.3 มีพฤติกรรมของตัวละครที่สอดคล้อง ขัดแย้ง และเกิดการเคลื่อนไหว
- 1.4 มีความลึกลับ เทียนอารมณ์
- 1.5 มีความคิดรวบยอดหรือแก่นของเรื่องที่ต้องการบอกเล่า

2. ในด้านรูปแบบของภาษา มีอิสรภาพและการสร้างสรรค์ สำนวน โวหาร ที่นำมาใช้กับงานบันเทิงคดี มีความจำเป็นต้องเลือกสรรให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะนำมาเขียน ดังนั้นการมีอิสระในการเลือกถ้อยคำและรูปแบบทางภาษาจึงเป็นลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งในการเขียนหนังสือสำหรับเด็กประเภทบันเทิงคดี ส่วนใหญ่แล้วนิยามกำหนดในลักษณะดังนี้

- 2.1 มีบทบรรยายที่เข้าใจง่าย เห็นภาพชัดเจน เช่น การแสดงภาพของฉากต่าง ๆ
- 2.2 มีบทสนทนา ซึ่งจะช่วยให้รู้จักบุคลิกนิสัยตัวละครแต่ละตัวมากขึ้น
- 2.3 มีการเปรียบเทียบและสำนวนโวหาร
- 2.4 มีความสมจริง และมีเหตุผล

3. ภาพประกอบเรื่อง งดงาม ชัดเจน และเสริมให้เรื่องน่าอ่านมากขึ้น ในงานบันเทิงคดี ภาพประกอบเรื่องเป็นส่วนสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเรื่องเลยทีเดียว กล่าวกันว่า ภาพประกอบที่ดีสามารถช่วยให้เป้าหมายของเรื่องดำเนินไปได้ดีกว่าตัวเรื่องเองเสียอีก ภาพประกอบเรื่องมีบทบาทที่เขียนขึ้นมาจากเรื่อง แต่เป็นภาพที่ขยายเรื่องราวของเรื่องให้เข้าใจง่ายขึ้น งดงามมากขึ้น เพราะฉะนั้นการทำภาพประกอบเรื่องหนังสือเด็กและเยาวชนประเภทบันเทิงคดีจึงมีความหมายมากหรือมากกว่าเรื่องที่เขียนขึ้นเสียด้วยซ้ำ

ลักษณะภาพประกอบเรื่องประเภทบันเทิงคดี

เกษร รอดเดช (2528, หน้า 121-122) และภิญญาพร นิตยะประภา (2534, หน้า 65) ได้กล่าวถึง ภาพประกอบเรื่องประเภทบันเทิงคดีนั้น ควรมีลักษณะดังนี้

1. สรุปประเด็นของเรื่องได้ชัดเจนว่าเรื่องในแต่ละหน้าแต่ละตอนต้องการบอกเล่าอะไร
2. มีตัวละครที่แสดงบุคลิกตรงตามที่บอกไว้
3. พฤติกรรมของตัวละครทุกตัวไม่ขัดแย้งกับเนื้อเรื่อง
4. มีสีสันสดใส สวยงาม น่าดู น่าสนใจ
5. มีรูปแบบที่เหมาะสมกับเรื่องราวที่เขียนขึ้น เช่น เรื่องเป็นแนวทางจำลองชีวิตจริง

ภาพก็ควรแสดงออกมาในแบบเหมือนจริง เรื่องเป็นกึ่งจินตนาการ ภาพก็ควรแสดงออกมาในแบบการ์ตูนหรือภาพฝัน

รูปแบบและความยาวของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน

วินัย รอดจ่าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 11) ได้แบ่งรูปแบบและความยาวของหนังสือประเภทบันเทิงคดีของเด็กและเยาวชน มักยึดถืออายุของเด็กเป็นสำคัญ เพราะรูปแบบและความยาวของเรื่องสมควรที่จะสอดคล้องกับจิตวิทยาในการรับรู้ของเด็กด้วย หนังสือที่ยาวเกินไปหรือสั้นเกินไปไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมสำหรับเด็กในวัยต่าง ๆ กัน

เราสามารถแบ่งรูปแบบและความยาวของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชนตามเกณฑ์อายุได้ดังนี้

1. เด็กอายุ 3-5 ขวบ นิยมใช้หนังสือขนาด 17 x 18.50 ซม. จำนวน 12 หน้า พร้อมภาพประกอบ ไม่รวมปกหน้าและปกหลัง มีภาพชัดเจน มีตัวอักษรน้อย
2. เด็กอายุ 6-8 ขวบ นิยมใช้หนังสือขนาด 14.50 x 21 ซม. หรือที่เรียกกันว่าขนาด 16 หน้ายก จำนวน 16 หน้า พร้อมภาพประกอบ ไม่รวมปกหน้าและปกหลัง หรือขนาด 18.50 x 26 ซม. หรือที่เรียกว่า ขนาด 8 หน้ายก จำนวน 16 หน้า พร้อมภาพประกอบไม่รวมปกหน้าและปกหลัง
3. เด็กอายุ 9-11 ขวบ นิยมใช้หนังสือขนาด 18.50 x 26 ซม. หรือที่เรียกว่าขนาด 8 หน้ายก จำนวน 24 หน้า พร้อมภาพประกอบไม่รวมปกหน้าและปกหลัง

หนังสือทั้ง 3 รูปแบบและขนาดดังที่กล่าวมานี้เป็นหนังสือที่เรียกกันว่าหนังสือภาพหมายถึงหนังสือที่เน้นแสดงเรื่องราวด้วยภาพประกอบให้เห็นเด่นชัดมากกว่าเรื่องราวที่นำเสนอ ดังนั้นส่วนใหญ่จึงมีรูปแบบที่เต็มไปด้วยภาพวาดหรือภาพประกอบอื่น ๆ ตลอดไปทั้งเล่ม เรื่องหรือตัวอักษรเป็นส่วนขยายให้ภาพสมบูรณ์มากขึ้นเท่านั้น (ภิญญาพร นิตยะประภา, 2534, หน้า 29)

ยังมีหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชนอีก 2 ชนิด ซึ่งไม่ใช่หนังสือประเภทหนังสือภาพ แต่เป็นหนังสือในลักษณะเรื่องสั้นและการ์ตูน ซึ่งนิยมใช้รูปแบบและความยาวไปจากหนังสือภาพดังนี้

1. หนังสือประเภทเรื่องสั้นสำหรับเด็กและเยาวชนนิยมทำในขนาดหนังสือ 14.50 x 21 ซม. หรือขนาด 17 x 18.50 ซม. จำนวน 24 หน้า หรือ 32 หน้า ไม่รวมปกหน้าและปกหลัง มีภาพประกอบเป็นบางส่วน ดำเนินเรื่องต่อเนื่องไปตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่เน้นภาพประกอบแต่เน้นเนื้อหาของเรื่องเป็นสำคัญ

2. หนังสือประเภทการ์ตูนสำหรับเด็กและเยาวชน ใช้หนังสือขนาด 17 x 18.50 ซม. จำนวน 24 หน้า แบ่งภาพเป็นช่อง แต่ละช่องมีคำบรรยายและคำสนทนาตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่รวมปกหน้าและปกหลัง

เนื้อหาสาระของหนังสือประเภทบันเทิงคดีสำหรับเด็กและเยาวชน

หนังสือประเภทบันเทิงคดีเป็นรูปแบบของงานเขียนหนังสือชนิดหนึ่ง ที่มีกลวิธีในการเขียนที่สามารถสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้อ่านได้ ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงชอบที่จะเขียนและอ่านหนังสือประเภทนี้กันมากกว่าประเภทอื่น ๆ รวมทั้งเด็ก ๆ ด้วย

การเขียนหนังสือประเภทบันเทิงคดีไม่มีข้อจำกัดลงไปอย่างชัดเจนว่า ควรใช้กับเนื้อหาสาระเช่นใดจึงจะเหมาะสมและดีที่สุด ข้อสำคัญอยู่ที่การเขียนและการถ่ายทอดมากกว่า ถ้าการเขียนและการถ่ายทอดแบบเนียน สนุกสนาน ไม่มีข้อบกพร่อง เรื่องที่ออกมาก็เป็นที่น่าสนใจ น่าติดตามของเด็ก ๆ โดยไม่คำนึงว่าสาระของเรื่องจะเป็นสิ่งใด

แต่ถ้าจะลองสรุปตามความเหมาะสมและที่ทำได้มาโดยทั่วไปแล้ว วินัย รอดจ่าย (อ้างใน พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ, 2534, หน้า 14) จัดลำดับการนำสาระของเรื่องมาใช้ในงานประเภทบันเทิงคดีได้ดังนี้

1. จริยธรรม เป็นสาระสำคัญที่มีผู้นิยมนำมาใช้ถ่ายทอดด้วยการเขียนแบบบันเทิงคดีมากที่สุด อาจจะเป็นเพราะความสอดคล้องทางด้านเนื้อหาหรือความเป็นอยู่ของสาระทางด้านจริยธรรมก็เป็นได้ที่ทำให้สามารถนำมาใช้กับงานบันเทิงคดีได้อย่างแนบเนียนที่สุด

2. วิชาการ มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่พยายามหยิบสาระทางวิชาการมาถ่ายทอดออกมาในแบบบันเทิงคดี โดยพยายามสอดใส่เนื้อหาวิชาการเอาไว้ในส่วนต่าง ๆ อย่างไม่เฉพาะเจาะจง ซึ่งก็เป็นผลดีแก่การอ่านมากกว่าการถ่ายทอดแบบวิชาการโดยตรง

3. อื่น ๆ ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านธุรกิจแขนงต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทสูงมาก การแข่งขันกันในเรื่องธุรกิจได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับหนังสือเด็กและเยาวชนไม่น้อย มีบุคคลเป็นจำนวนมากใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อสินค้าของตนด้วยการใช้หนังสือแบบนั้นเป็นพหุคูณ เพื่อชี้ให้เห็นสรรพคุณสินค้าของตน ซึ่งก็นับว่าได้ผลดีไม่น้อยสำหรับธุรกิจของเขา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้หนังสืออ่านเพิ่มเติมเพื่อเสริมทักษะและประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก ตลอดจนความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อหนังสือมีดังนี้

ชาเลียง พัทธชนม์ (2525, หน้า 48) ศึกษาการสร้างหนังสืออ่านประกอบวิชาภาษาไทยในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ความคิดเห็นของครูที่มีต่อหนังสืออ่านประกอบเรื่อง "ความหวังของดวงใจ" อยู่ในระดับดี โดยเฉพาะประเด็นที่ว่า หนังสือเรื่องนี้สามารถใช้ฝึกทักษะการอ่านของนักเรียนได้ดีมาก ซึ่งครูมีความคิดเห็นตรงกันถึง 92.06 เปอร์เซ็นต์ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออ่านประกอบเรื่อง "ความหวังของดวงใจ" อยู่ในระดับดีมาก และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยด้านการอ่านของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความมีนัยสำคัญ 0.01

อัญชลี เผ่าพัฒน์ (2534, หน้า ข-ค) ศึกษาเรื่องการพัฒนาบทเรียนเพื่อเสริมการสอนอ่านโดยใช้นิทานพื้นบ้านในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นของครูส่วนใหญ่ที่มีต่อบทเรียนอยู่ในระดับดี ความคิดเห็นของนักเรียนกลุ่มทดลองต่อบทเรียนอยู่ในระดับดีมาก และความก้าวหน้าในการอ่านของกลุ่มทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความก้าวหน้าในการอ่านของกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนผลของการเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลในการอ่านระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมนั้น เมื่อทดสอบด้วยค่าทีแล้ว ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า กลุ่มทดลองมีสัมฤทธิ์ผลทางการอ่านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

วัชรารมณ์ วัตรสุข (2537, หน้า ค) ศึกษาการใช้หนังสือเรียนเล่มเล็กเพื่อเสริมการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่า หนังสือเรียนเล่มเล็กภาษาไทย เรื่อง มาตราตัวสะกด จำนวน 9 เล่ม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นหนังสือเรียนที่มีจุดประสงค์หลักให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกทักษะการอ่านและเขียนคำในมาตราตัวสะกดทั้ง 9 มาตรา โดยมีลักษณะของเนื้อเรื่องเป็นนิทานที่สอดคล้องกับวัยและความสนใจของเด็ก มีรูปภาพประกอบและมีกิจกรรมเสริมทักษะท้ายเล่มทุกเรื่อง สำหรับผลของการใช้หนังสือเรียนเล่มเล็กภาษาไทย พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยของการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อหนังสือเรียนเล่มเล็ก พบว่า ครูมีความเห็นว่า สามารถใช้พัฒนาการเรียนของนักเรียนได้เป็นอย่างดีและเหมาะสมกับนักเรียนในวัยนี้ สำหรับนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ชอบที่จะเรียนด้วยหนังสือเรียนเล่มเล็กเพราะรูปภาพสวยงาม เนื้อเรื่องสนุก และน่าสนใจ

พชัย ดันหยง (อ้างใน วัชรารมณ์ วัตรสุข, 2537, หน้า 30) ได้ศึกษาและทำการวิจัยเรื่องการสร้างหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม เพื่อเป็นสื่อพัฒนาการอ่านในระดับประถมศึกษา พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านจากการสอนโดยใช้หนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมสูงกว่าการสอนโดยใช้หนังสือเรียนปกติเชิงวรรณกรรม ครูผู้สอนควรทำหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม เป็นสื่อประสมหรือสื่อเสริมในนวัตกรรมอื่น ๆ เพื่อเป็นการฝึกทักษะการอ่านของนักเรียน

สำหรับงานวิจัยที่กล่าวถึงความรู้ ความคิดเห็น ความตระหนัก และการปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยทั่ว ๆ ไป ดังนี้ (อ้างใน บริพันธ์ ไชยวงศ์แก้ว, 2527, หน้า 38-39)

เบอร์เชตต์ (Burchett, 1972) ได้ศึกษาถึงทัศนคติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สรุปได้ว่า อิทธิพลของครูผู้สอน ปฏิริยาปะทะสังสรรค์ระหว่างในห้องเรียนและสิ่งเร้าภายนอก เช่น ภาพยนตร์ เป็นตัวการสำคัญที่ส่งผลถึงทัศนคติของนักเรียน และองค์ประกอบสำคัญที่เป็นตัวเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักเรียน ก็คือ การได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

จอห์นสตัน (Johnston, 1972) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติและความคิดเห็นของครู ผลการวิจัยพบว่า ครูวิทยาศาสตร์ และครูที่สอนวิชาอื่น ๆ มีความเห็นเหมือนกันว่า ผู้สอนควรมีบทบาทสำคัญในการควบคุม ความสปรกเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมได้ โรงเรียนควรให้เด็กได้เรียน วิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นช่องทางในการแก้ปัญหาเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่ควรสอน คือ มลภาวะของน้ำ อากาศ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ริชมอน (Rishmon, 1977) ได้ศึกษาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทัศนคติของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลปรากฏว่า นักเรียนมีความเข้าใจในแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม และเมื่อศึกษาถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ปรากฏว่า นักเรียนชายมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดีกว่านักเรียนหญิง แต่ไม่มีความแตกต่างในเรื่องของทัศนคติ

วิญญู สันติภาพวิวัฒนา (อ้างใน วิบูลย์ สุรินทร์ธรรม, 2538, หน้า 50) ได้ศึกษาความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตอำเภอเขียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่า นักเรียนมีความรู้ในเรื่องอาหาร 5 เรื่อง ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ และสัตว์ป่า อยู่ในเกณฑ์ดี และนักเรียนมีความคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับน่าพอใจ

วิบูลย์ สุรินทร์ธรรม (2538, หน้า ค) ได้ศึกษาความตระหนัก และพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตอำเภอเมืองลำพูนพบว่า นักเรียนมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับมากถึง 5 ด้าน คือ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ และเสียง ในด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านดินอยู่ในระดับดีมาก ส่วนในด้านที่เกี่ยวกับน้ำ อากาศ ป่าไม้ และเสียง อยู่ในระดับน้อย ส่วนพฤติกรรมที่นักเรียนระบุว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ ไม่ทิ้งขยะประเภทพลาสติก น้ามัน และกระป๋องในที่สาธารณะและบ้านเรือน ใส่ปุ๋ยอินทรีย์และปลูกพืชบำรุงดิน ไม่ทิ้งขยะสิ่งปฏิกูลและซากสัตว์ลงในแหล่งน้ำสาธารณะ ใช้น้ำอย่างประหยัด ปลูกต้นไม้ในที่สาธารณะและบริเวณบ้าน ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ใช้ไฟฟ้า และแก๊สหลอดอย่างประหยัด และป้องกันแก้ไขมลพิษของสิ่งแวดล้อมด้วยการไม่เผาขยะให้อากาศเสีย ไม่ส่งเสียงดังในห้องเรียนและสถานที่ที่มีป้ายห้ามใช้เสียง นอกจากนี้ยังนักเรียนได้เขียนเรียงความ คำขวัญ และจัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนด้วย

โฉมศรี มหิทธาฤทธิไกร (2538, หน้า ข-ค) ศึกษาเกี่ยวกับความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปรากฏว่านักเรียนมีความรู้ในเนื้อหาเรื่อง คือ ความสำคัญของป่าไม้ ผลเสียของการทำลายป่าไม้ การทำนุบำรุงป่าไม้ และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ โดยรวมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ มีความสัมพันธ์กันในระดับน้อย

ปรีชาชาญ อินทรชิต (2538, หน้า ค-ง) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมการสอนของครูกับความตระหนัก และการปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลสรุปได้ว่าครูในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา ในระดับดี คือ การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน พฤติกรรมในระดับปานกลาง ได้แก่ พฤติกรรมด้านการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพฤติกรรมการใช้สื่อสาร สำหรับพฤติกรรมที่ควรปรับปรุงคือ พฤติกรรมด้านการวัดผลและประเมินผล สำหรับนักเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติด้านการอนุรักษ์น้ำอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการอนุรักษ์ป่าไม้ การอนุรักษ์ดินและการอนุรักษ์สัตว์ป่าอยู่ในระดับมาก ในด้านการปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของนักเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน โดยเรียงลำดับดังนี้ การอนุรักษ์น้ำ การอนุรักษ์สัตว์ป่า การอนุรักษ์ดิน และการอนุรักษ์ป่าไม้ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างความตระหนักและการปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของนักเรียนที่อยู่ในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ในระดับน้อยทุกด้าน